

Република България
ИКОНОМИЧЕСКИ
И СОЦИАЛЕН СЪВЕТ

А Н А Л И З

**на причините, факторите и тенденциите за наличието и обхвата на групата на така наречените „работещи бедни“.
Препоръки и предложения за законодателни промени за ограничаване на това явление.**

(разработен по предложение от Председателя на 49-ото Народно събрание)

**София
февруари 2024 г.**

Въз основа на писмо на председателя на 49-ото Народно събрание (изх. номер АД-49-350-06-235/28.08.2023 г.) се предложи на Икономическият и социален съвет /ИСС/ на основание чл. 5, ал. 1 от ЗИСС да се разработи „Анализ на причините, факторите и тенденциите за наличието и обхвата на групата на така наречените „работещи бедни“. Препоръки и предложения за законодателни промени за ограничаване на това явление“.

На основание чл.13, ал. 1, т. 7 от Правилника за дейността на ИСС председателят на ИСС разпределя на Комисията по труд, доходи, жизнено равнище и индустриални отношения разработването на проекта (с писмо изх. номер Прк-РД-11-88/22.12.2023 г.).

Комисията проведе две заседания на 31 януари и 12 февруари 2024 г., като прие проекта на анализа.

За докладчик бе определен Атанас Кацарчев - член на ИСС от група II.

На пленарна сесия, проведена на 23 февруари 2024 г. Икономическият и социален съвет прие настоящият анализ.

1. Основни изводи и препоръки

Концептуалната рамка за преодоляването на синдрома „работещи бедни” следва да се реализира при спазването на един основополагащ принцип - достойнството на човека е пряко и неразделно свързано с труда (и в този смисъл европейското и българското законодателство уреждат подробно рамката за полагане на труд), така че да се елиминират несигурната работа, лошите условия на труд, заплащането под екзистенц-минимума, тъй като те са удари върху достойнството на човека. Достойното заплащане следва да се разглежда в единствено с икономическите параметри на индивидуалните постижения и обществения напредък, с характера и условията на труд, с обективно съществуващите в страната потребителски, жизнено и социални стандарти.

От тази гледна точка, настоящият анализ е посветен да изследва доколко в страната са налице някои характерни особености, които могат да се характеризират като пораждатели и утежняващи феномена „работещи бедни”.

Изводите са:

- 1.1. ИСС обръща внимание, че основният фактор е ниското ниво на доходите в определени региони, икономически сектори и длъжности, съобразно образованието, стажа и квалификацията, и състоянието на пазара на труда, съответно - несъразмерното нарастване на цените на основните стоки и услуги спрямо компенсирането на доходите.
- 1.2. ИСС препоръчва да се направи преглед на изпълнението на заложените цели, прилаганите подходи и политики, имащи пряко отношение към намаляването на бедността – заетост и политика по доходите, данъчно-осигурителна тежест, образование, здравеопазване, предоставяне на качествени и достъпни социални услуги, осигуряване на устойчивост и адекватност на социалните плащания, майчинство, отглеждане на дете, достъпност до пазара на труда на хора с увреждания, жилищна и регионална политика и др.. Регионалният поглед към бедността също разкрива значителни различия, които следва да се вземат под внимание както при открояването на факторите, генериращи бедност, така и при провеждането на политики за нейното преодоляване. Предприетите досега многосекторни и социални политики, не дават търсения резултат, за да бъдат постигнати заложените цели за ограничаване на бедността.
- 1.3. ИСС подчертава, че наличието на заетост сама по себе си не способства за измъкване от капана на бедността. За последните 10 години се забелязват растящи нива на заетост, но липсва намаляване на нивата на бедност при работещите. Така през 2022 г. в България има 10% работещи бедни (спрямо 7,2% през 2013 г.) при достигнат коефициент на заетост от 54,2% (при 46,9% през 2013 г.). От друга страна, общата тенденция за Европа не съответства на тази в България- увеличаването на заетостта води до намаляване на работещите

бедни.¹ Това означава, че разпределението на доходите сред заетите лица, като цяло, може да бъде обяснено чрез индивидуалните им характеристики и спецификите на трудовите пазари, както и с други фактори. Така, бедност сред тях може да се прояви не само, когато те са временно или почасово заети, а и в случаите на постоянни договори, с пълно работно време.

- 1.4. ИСС е наясно, че е налице твърде голям времеви лаг между годината на изследване на доходите и годината, към която се анализират данните за работещи бедни (референтната година на дохода е 2021, годината на провеждане на изследването е 2022). За представяне на анализа се ползват официално публикуваните данни на Националния статистически институт по методологията на европейско изследване на доходите и условията на живот (EU-SILC). За измерване на бедността за референтна година се използват доходите от 2021г. От тук следва, че номиналното нарастване на средните работни заплати през 2023г. (прогнозно около 14-15%), както и ръстът на МРЗ през 2024 г, не са отразени. Наред с това, редица бюджетни сектори останаха недофинансирани, при които работещите са с по-ниско заплащане. В крайна сметка, при тези динамични процеси не се очаква да се достигне до съществена промяна на тенденциите на дела на работещи бедни.
- 1.5. Режимът на работа и формата на заетост са критерии, които съществено влияят за формиране на категорията работещи бедни. Рискът от бедност при работещите на постоянен договор (8,6% през 2022 г.)² е четири пъти по-нисък спрямо лицата с временна заетост (34,7% през 2022 г. в риск от бедност с временна заетост).
- 1.6. Факторът непълна заетост в България няма съществено влияние върху бедността, тъй като по официални статистически данни едва 2-3 % от заетите лица са на непълно работно време³. Непълната заетост не е атрактивна поради ниското равнище на заплащане. Колкото и парадоксално да звучи, вместо стремеж към ограничаване на работното време, у нас определено е налице нагласа към доброволно увеличение на работното време, стига това да води към малко по-високи доходи в абсолютно изражение.
- 1.7. ИСС е длъжен да акцентира, че степента на професионално образование е важен фактор за ограничаване на работещите бедни. Статистиката сочи, че нарастване на придобитото образователно равнище се намаляват възможностите за попадане в категорията на работещите бедни. В България 35,6% от работещите с прогимназиално или по-ниско образование са работещи бедни; съответно много по-малък дял от лицата със средно образование (8,4%) и с висше образование (3,0%) попадат в категорията.

¹ Анализ на тема „Анализ на актуалното състояние на работните заплати в България – изводи и препоръки“, ИСС, 2022

² Eurostat, EU-SILC survey [ilc_iw05] , Таблица 7.(виж приложение)

³ Заети лица и коефициенти на заетост на населението на 15 и повече навършени години през 2022 година, <https://nsi.bg>

- 1.8. Рискът от бедност сред работещите се променя със структурата на домакинството. Наличието на деца, пенсионери и хора със специфични нужди в домакинството увеличава риска домакинство с работещи членове да попадне под прага на бедността. Рискът от бедност е най- висок при домакинствата с един работещ и зависими деца (22,0% работещи бедни в този тип домакинства). Висок дял на работещи бедни (с по 12,1%) се откриват и в българските домакинства, съставени от а) сам работещ и б) двама или повече работещи със зависими деца. Най-ниска концентрация на работещи бедни в България се открива в домакинства с двама или повече работещи без деца (5,2%). Спрямо домакинствата от двама работещи, но със зависим членове на семейството, има два пъти по- високо ниво на отчетени работещи бедни.
- 1.9. ИСС намира за пряка връзката между ниското равнище на образование и умения и нископлатената заетост и увеличението на риска от бедност, тъй като много от тези работни места са несигурни и като цяло са с ниско качество. Те също така отварят т.нар. капан на нископлатения труд - т.е. лицата изпадат в ситуация, в която избират между безработица и ниско заплащане. От една страна, наличието на нископлатени работни места може да предостави възможности за търсещите работа, но те водят и до ниски нива на производителност и недостатъчно използване на уменията на работниците, ограничавайки икономическия растеж и просперитета на държавата. Последните налични данни са за 2018 г. и те показват, че в България общото ниво на ниско платените работници се равнява на 21,4%, или около 670 хил. лица.⁴
- 1.10. Ниските доходи са фактор, способстващ за феномена „работещите бедни“. Заетостта трябва да бъде вектор за изваждане на хората от бедността, но това е вярно само ако са налице достойни условия на труд (включително адекватни възнаграждения, стабилност на работното място и безопасни условия на труд). Така връзката между заетостта и бедността зависи до голяма степен от състоянието на пазара на труда и в частност политиката по доходите.
- 1.11. Минималната работна заплата е под необходимите средства за издръжка на живота. При високо ниво на обезкуражените безработни и негативните демографски процеси, на 1 работещ средно се падат 1.5 неработещи за издръжка. Това означава, че в България работещите на минимална работна заплата могат да попаднат в рисковата зона и да се считат за бедни.
- 1.12. ИСС отбелязва, че нетният размер на минималната работна заплата за страната през последните години се задържа над линията на бедност, но не корелира с разходите за живот. В изпълнение на Стратегията за борба с бедността и социалната изолация правителството направи първата стъпка, като прие официална линия на бедност по методика на СИЛК (Евростат). Тя обаче трябва да е последвана от втората, също важна крачка – приемането на методика/механизъм за актуализиране на минималните плащания, за което е създадена работна група към МТСП.

⁴ Анализ на тема „ Демографското и социално-икономическото състояние на районите за планиране – актуално положение и перспективи за развитие“, ИСС, 2022

- 1.13. Наред с постоянното повишаване на уменията и квалификацията в съответствие с потребностите на пазара на труда, колективно трудово договаряне е важен инструмент за справяне с ниско платения труд и бедността сред работещите. За наетите, обхванати от КТД на ниво предприятие, средната брутна месечна работна заплата е с 18.6% повече от същата заплата на лицата, които не са обхванати. При годишните заплати увеличението е с 22.4% при обхванати от КТД на ниво предприятие спрямо тези, които не са обхванати с КТД.
- 1.14. Процесите, които протичаха през последните години, ни дават основание, да считаме, че “работещите бедни” са не само силно рисков контингент, но те формират вече и един трайно установен модел на начин на живот. Основно това се дължи на ниското равнище на заплащане. Конкурентоспособността, произтичаща от социалния дъмпинг и ниската цена на работната сила, носи само краткотрайни предимства и тя няма бъдеще в една икономика, основана на познанието и ученето през целия живот – сърцевина на Лисабонската стратегия.
- 1.15. ИСС счита, че трябва да се обърне по сериозно внимание на процеси от дигитална трансформация и зеления преход, както и тяхното отражение на пазара на труда. С прекратяването на дейността на въглищните мини и ТЕЦ-овете, структурата на работната сила се очаква да се измени. Наетите лица притежават набор от умения подходящи в добива на въглища и производството на електроенергия от въглища. Наред с това, те ще се нуждаят от преквалификация, повишаване на квалификацията и основна квалификация, за да отговорят на нуждите на пазара на труда. До каква степен, тази работна сила ще се реализира на пазара на труда и ще запази доходите от труд е тема на допълнителни изследвания и анализи.
- 1.16. ИСС препоръчва политики за насърчаване на местната икономика, които да подкрепят икономическата диверсификация/създаването на работни места, развитието на нови икономически сектори, откриването и развитието на предприятия, с цел преминаване към нови работни места след постепенното прекратяване на дейността на секторите, свързани с добиването на енергията от въглища и създаването на регионални транспортни връзки за бъдещото развитие на икономиката.
- 1.17. ИСС отчита и още един проблем, който е свързан с навлизането на ИИ и новите технологии в пазара на труда. С въвеждането на новите информационни технологии ще бъдат закрити работни места и това ще доведе до още по-сериозни различия в заплащането.⁵
- 1.18. ИСС алармира, че ниското заплащане на труда създава допълнителни непренебрежими негативни ефекти върху цялото общество, като генерира условия за избуяване на престъпността, сивата икономика, задлъжнялост и

⁵ Становище, „Ролята на изкуствения интелект в управлението на човешкия капитал и условия на труд на работещите през дигитални платформи в България (COVID-19 - катализатор на дигиталната трансформация в България)“, ИСС, 2023

загуба на собственост (бездомни хора), зависимости, болести и в крайна сметка асоциализация, което води до допълнителни обществени разходи и влошава общественото здраве.

ИСС, на база анализа, с оглед да се намали контингента на “работещите бедни” и негативните ефекти върху обществото препоръчва няколко посоки за борбата с работещите бедни, както следва:

➤ **Нормативна уредба:**

- уреждаща какво е бедност и свързаните с нея легални дефиниции (какви доходи на домакинство се включват, праг на линията на бедност и т.н.) , методологии и методики за измерването ѝ (основни разходи на домакинството);
- регламентираща измерването на разходите за живот/жизнен минимум, обвързано с методологията за измерване на бедността;
- задължаваща изграждането и поддържането на актуални, верни и пълни регистри на домакинствата под прага на бедност.

➤ **Минималната работна заплата (ДИРЕКТИВА (ЕС) 2022/2041 НА ЕВРОПЕЙСКИЯ ПАРЛАМЕНТ И НА СЪВЕТА)– принципи, правила и методология за определянето ѝ. Актуализиране на функционалната ѝ връзка и адекватност с:**

- Разходите за живот/жизнен минимум;
- общото равнище на заплатите и тяхното разпределение;
- темпа на растеж на заплатите;
- дългосрочните равнища на производителността на национално ниво и развитие.

➤ **Социална политика:**

- Адекватна политика и програми за социални помощи, които съвкупно следва да покриват поне 30% от жизнения минимум.
- Преглед и допълване на нормативната уредба на регистриране на безработните, тъй като след втората година в държавата няма информация;
- Изследване на причините, поради които лица попадат в категорията безработни или трайно безработни.

➤ **Политика по заетостта**

- Насърчаване на работодателите за откриване на нови работни места;
- Образователни програми за квалификация или преквалификация, финансирани от държавата;
- Насърчаване на работодателите при предоставяне на допълнителни социални придобивки на работещите (храна, транспорт, облекло, подобряване на условията на труд и други)
- преглед и редуциране на изискванията за висше образование за определени длъжности.

- Поемане на здравните вноски от държавата на безработните до втората година;
- Увеличаване на обезщетенията при съкращаване на работни места.

➤ **Образователни програми**

- Въвеждане на професионално обучение в средното образование;
- Допълнителни курсове (до двугодишни) за придобиване на професии в средното образование;
- Стимулиране на работодателите при инвестиране в образователни програми или учебни заведения за работещите, свързани с дейността им);
- Безплатно основно и средно образование – премахване на всякакъв вид допълнителни плащания, пряко или косвено свързани с учебния процес.
- При определени (и от пазара на труда) условия образованието във висшите държавни училища да е без такси за студентите, редовно обучение, приети по държавна поръчка. (чл.53, ал.3 от Конституцията на РБ).

➤ **Здравно-осигурителна политика**

- Здравното осигуряване – трябва да гарантира действителен равен достъп до лекарства и медицински услуги.
- Здравноосигурителните вноски следва да са за сметка на работодателя, когато лицето е възстановено на работа от съда;

➤ **Данъчна политика**

- Препоръчваме да се направи преглед на въздействието на данъчно-осигурителната тежест върху доходите на работещите бедни.
- Данъчни стимули за работодателите, свързани с обучение, социални придобивки, подобряване на условията на труд и др., пряко свързани с работника или работното място.

• **Социален диалог и колективно трудово договаряне**

- ИСС препоръчва, активизиране на работата за транспониране на Директивата на ЕС за адекватна минимална работна заплата и насърчаване на колективното договаряне (ДАМРЗ).
- По отношение на **колективното договаряне**, което е един от инструментите за намаляване на бедността сред работещите, следва на първо място да се осигури възможност НИПА да изследва обхвата на наетите, покрити с отраслови/браншови КТД и с КТД на общинско равнище. Към момента липсва информация относно прилагането на отрасловите/браншови КТД и е невъзможно да се установи броя на наетите лица, обхванати от КТД на общинско равнище.
- България следва да подготви план за действие за насърчаване на колективното договаряне с оглед съответствие с чл. 4, §2 от ДАМРЗ. Подготовката и окончателното приемане на плана за действие следва да се

осъществяват чрез консултации и в тристранно сътрудничество със социалните партньори.

➤ **Социално партньорство**

- засилване ролята на социалния диалог в държавните регулаторни органи, особено в тези пряко имащи отношение към стандарта на живот, като КЕВР например, общини и други държавни агенции.

➤ **Програми за подпомагане стартирането на микро (фамилен) бизнес**

- Европейски програми, при които се предоставят безвъзмездни суми при стартиране на проект;
- Национални програми за безвъзмездно финансиране на проекти, включващи обучение професионално и технологично, първоначална инвестиция, правна помощ и др.
- Допълващо финансиране, включително кредитиране, гаранционни схеми и венчър и рисков капитал, пряко свързано със създаването на устойчивост или бързо разрастване на микробизнеса.
- Освобождаване от държавни и местни данъци и такси за период до 3 години.
- Предоставяне на държавни или общински недвижими имоти за целите на проекта за период до 3 години – бизнес инкубатори.
- Предоставяне на връзка с приложната наука при стартиране на микробизнеса.

2. Въведение

Последните години са белязани от застъпващи се икономически, политически и здравни кризи, имащи негативно отражение върху различни показатели, свързани с реализираните политики в областта на бедността и социалното изключване. В условията на непренебрежима инфлация, ниски доходи и непрекъснато растящи разходи на живот, особено засегнати са уязвимите групи, а рисковете от задълбочаване на бедността са сериозни. Очакванията са всички тези неблагоприятни процеси да окажат негативно въздействие върху равнището на бедността и социалните неравенствата през следващите години. На този фон безспорно прилаганите мерки за борба с бедността не са достатъчно ефективни и е необходимо цялостно преосмисляне на механизмите на планиране, изпълнение, мониторинг и оценка на политиките, така че да се осигури подобряване качеството на живот на уязвимите групи и създаване на условия за тяхната пълноценна реализация.

Борбата с бедността, достойното заплащане и социалната изолацията е ключова тема в редица европейски и международни документи (Всеобщата Декларация за правата на човека ООН 1948 г.; Декларация за социалния прогрес и развитие, Провъзгласена с резолюция 2542 (XXIV) на Общото събрание от 11.12.1969 г.; Европейска социална харта

(рeвизирана), ратифицирана със закон, приета от 38-о Народно събрание на 29.03.2000 г. - ДВ, бр. 30 от 11.04.2000 г. и др.).

Според тях, най-добрият начин за предпазване от социална изолация е да се гарантира, че всеки има необходимите ресурси, за да живее достойно.

Борбата с бедността и социалното изключване е една от конкретните цели на социалната политика на ЕС и неговите държави членки. През 2000 г., Лисабонската стратегия беше стартирана като инициатива, насочена към икономическия растеж и заетостта в Европейския съюз. През октомври 2008 г., Комисията предложи препоръка относно активното приобщаване на лица, изключени от пазара на труда. В нея се подчертава необходимостта от интегрирана стратегия за активно приобщаване, включваща подпомагане на доходите, приобщаващи пазари на труда и достъп до качествени услуги.

През 2010 г., стратегията "Европа 2020" въведе нова обща цел за борба с бедността и социалното изключване - намаляване с 25% на броя на европейците, които живеят под националния праг на бедността до 2020 г. За съжаление към март 2021 г., тази цел не беше постигната. В отговор, през 2021 г., Комисията включи нова цел в Плана за действие относно Европейския стълб на социалните права, която включва намаляване на броя на хората в бедност с най-малко 15 милиона души (включително 5 милиона деца) до 2030 г.⁶

В България прегледа и анализа на изпълнението на Националната стратегия за намаляване на бедността и насърчаване на социалното включване 2020 също е тревожен. Въпреки предприетите мерки, постигането на Националната цел за намаляване на броя на живеещите в бедност с 260 хиляди души до 2020 г., остава неизпълнима⁷. Независимо, че се наблюдава намаление в абсолютно изражение на лицата, живеещи в бедност, с приблизително 46 хил. души през 2019 г. спрямо 2008 г., тенденцията показва, че се постига едва около 18% от заложената цел. Тази тенденция се задълбоча през 2020г., като равнището на бедност достига 23,8% или бедни са около 1,660 млн. лица. За периода 2008-2020 г. броят на лицата, живеещи в бедност намалява само с **около 28 000 души спрямо 2008 г.**, което е доста далеч от желаната стойност. При това, отчетените данните за 2020 г., не отразяват влиянието на Ковид-19.

Комплексният характер на измерителите на бедността, предполага прилагането на цялостен и интегриран подход за борба с бедността, от който последва нов документ, а именно Националната стратегията за намаляване на бедността и насърчаване на социалното включване с хоризонт до 2030 година. Тя се базира на приетата през 2010 г. в контекста на Стратегия „Европа 2020“ Приоритетите и мерките на новата стратегия с хоризонт 2030 са определени след преглед и анализ на изпълнението на Националната стратегия за намаляване на бедността и насърчаване на социалното включване 2020. Прегледът на изпълнението на заложените междинни цели в Плана за действие за периода 2021-2022 г. за изпълнение на Националната стратегия за намаляване на бедността и

⁶ Борба с бедността, социалното изключване и с дискриминацията: https://www.europarl.europa.eu/erpl-app-public/factsheets/pdf/bg/FTU_2.3.9.pdf

⁷ Отчет за изпълнението на плана за действие за периода 2019-2020 г. за изпълнение на националната стратегия за намаляване на бедността и насърчаване на социалното включване 2020, <https://www.strategy.bg/>

насърчаване на социалното включване 2030 са формулирани междинни стойности на основните индикатори в областта на бедността и неравенствата за 2022 г. – Коефициент на Джини, риск от бедност и риск от бедност или социално изключване.

Прегледът на данните показват, че през 2022 спрямо 2020 г.:

- Коефициентът на Джини намалява с 1,6 п.п. и достига 38,4, като тази стойност е по ниска и от формулираната за 2022 г. междинна стойност на индикатора – 39,0.
- Делът на населението в риск от бедност е 22,9%, като стойността на индикатора се доближава до заложената междинна стойност за 2022 г. – 22,5%., т.е. междинната стойност е постигната на приблизително 70%.⁸
- Комбинирания индикатор „риск от бедност или социално изключване“ не се постига целева 31% през 2022, при това се задълбочава от 32,1% през 2020 г. на 32,2% през 2022 г.

През 2021 г. България определи национална цел за намаляване на броя на лицата в риск от бедност или социално изключване в България със 787 000 души до 2030 г. С изпълнението на тази цел се очаква през 2030 г. делът на населението в риск от бедност или социално изключване да е 23,6% спрямо 33,2% през 2019 г., което представлява намаление с 9,6 п.п. Към националната цел е формулирана специфична подцел „Намаляване на броя на децата под 18 години в риск от бедност или социално изключване със 196 750 лица“ (25% от общата национална цел).

Прегледът на изпълнението на заложените цели показва необходимост от преосмисляне на прилаганите подходи и политики, имащи пряко отношение към намаляването на бедността – заетост и политика по доходите, образование, здравеопазване, предоставяне на качествени и достъпни социални услуги, осигуряване на устойчивост и адекватност на социалните плащания, жилищна и регионална политика и др.. Регионалният поглед към бедността също разкрива значителни различия, които следва да се вземат под внимание както при открояването на факторите, генериращи бедност, така и при провеждането на политики за нейното преодоляване. Досега предприетите редица мерки и многосекторни политики, реализираните инструментите на социалната политика, местните и регионалните секторни политики не са достатъчно ефективни, за да бъдат постигнати заложените цели за ограничаване на бедността.

3. Основни индикатори за измерване на бедността

В България относителния дял на бедните лица се наблюдава от Националния статистически институт по методологията на европейско изследване на доходите и условията на живот (EU-SILC). Регламентираната методология позволява сравнимост на

⁸ Отчет за изпълнението на плана за действие за периода 2021-2022 г. за изпълнение на националната стратегия за намаляване на бедността и насърчаване на социалното включване 2030 (приет с РМС № 338 от 3 май 2023 г.) <https://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?lang=bg-BG&Id=1345>

данните между държавите членки на ЕС и предоставя една значително по-детайлна информация по отношение на бедността чрез използването на монетарни и немонетарни показатели за оценка. Равнището на бедност е относителният дял на домакинствата под линията на бедност, определена като 60% от медианния общ разполагаем еквивалентен доход.

България е сред държавите, в които рискът от бедност за населението е над средното равнище за ЕС. Кризата, предизвикана от COVID-19, доведе до задълбочаване на съществуващите неравенства и риска от бедност, особено за най-уязвимите групи в обществото. Тя засегна редица сектори на икономиката, водейки до спад на производството, ръст на безработицата, намаляване на доходите и перспективите за заетост, несигурност на работното място. Постепенното възстановяване от кризата доведе до повишаване на икономическата активност, нормализиране на ситуацията на пазара на труда, възстановяване на коефициента на безработица на равнището, регистрирано през предкризисната 2019 г. Очаквано, данните за бедността и социалното изключване са силно повлияни от тези тенденции. **През 2022 г. равнището на бедност в България е 22,9% или бедни са около 1 572 хил. лица.**⁹

За 2024 Министерският съвет прие линия на бедност общо за страната в размер на 526 лв. средно месечно на лице от домакинство, която е определена през 2022 година при данни от 2021 година. В сравнение с предходната година размерът на линията на бедност нараства с 4.3%, а относителният дял на бедното население нараства с 0.8 процентни пункта (п.п.).

Структурният разрез на бедността по икономическа активност е изключително важна, тъй като най-непосредствено показва връзката между икономическите процеси и бедността. Основното деление тук обхваща четири групи на възраст над 18 години: **заетите, безработните, неактивните и пенсионерите.** Ако изключим групата на пенсионерите, то другите групи имат директно отношение към развитието на пазара на труда. Разбира се, част от неактивните на практика не са трудоспособни (хора с тежки увреждания, например), тоест пазарът на труда съвсем не изчерпва темата. За целите на нашия анализ ще се спрем на групата на бедните лица при заетите и групата на безработните.

Най-високо е равнището на бедност при безработните. Традиционно сред най-рисковите за попадане в бедност, като почти всеки втори безработен на практика е в риск от бедност (относителният дял на бедните сред безработните лица е 56.9% за 2022 г.) Това са около 65.8 хил. души. Данните показват, че в периода от 2018 до 2022 г. общият брой на бедните лица нараства като абсолютна стойност. Общата картина показва, че рискът от бедност при безработните е почти 5.8 пъти по-голям от този при заетите. Това означава подчертано нарастваща зависимост между безработица и бедност, в т.ч. силно обезценяване на обезщетенията за безработица. (Виж. Таблица 1)

Важно е да се отбележи, че в наблюдаваната възрастова група 18-64 години броят на бедните лица е намалявал през годините, но процентът им се запазва стабилен през последните години (17.5% през 2022 г.). На база пол в разглеждания период в тази

⁹ По данни от изследването на доходите и условията на живот (EU-SILC).

възрастова група се наблюдава спад в абсолютния брой на мъжете и волатилност в броя на жените.

Безспорен е факта, че системата за социална защита има съществено значение за редуциране на бедността. Ако от доходите на домакинствата се изключат доходите от пенсиите и останалите социални трансфери (обезщетения, социални и семейни помощи и добавки) равнището на бедност нараства до 44.2%. През последните две години, а това са годините на Ковид кризата, социалната защита играе важна роля за задържане на относителния дял на бедните домакинства.

Относителният дял на бедните **преди социални трансфери** се поддържа стабилен през периода от 2018 до 2022, вариращ между 41.7% и 44.2% в различни възрастови групи и по пол. Нарастването на показателя за бедността от 22.9% до 44.2% при изваждането на социалните трансфери показва, че този инструмент предпазва нископлатените работници да изпаднат в категорията на работещите бедни - особено помощи, свързани с жилището или отглеждането на деца, плюс схеми за гарантиране на минимален доход.

Нарастването на прага на бедност в периода от 2018 до 2022 г. се дължи почти изцяло на номиналния ръст на доходите в домакинствата, но през последните години има съществени изменения в поляризацията и диференциацията на доходите. **Коефициентът на Джини**, който е мярка за неравенството в разпределението на доходите в обществото за страната намалява от 39,6 през 2018 г. до 38,4 през 2022 г., но устойчиво се задържат на високи нива. България заема водеща позиция по отношение неефективните политики за постигане на справедливо разпределение на доходите. При тази ситуация се налага съществена промяна в подхода за осигуряване на ефективна социална подкрепа, която да гарантира не само адекватен размер на получаваните помощи, но същевременно следва да стимулира активността на хората за включване на пазара на труда при непрестанно подобряване на тяхната пригодност към неговите изисквания, отговорното родителство и на качеството на социалните услуги.

Образователното равнище оказва силно влияние върху риска от бедност независимо от етническата принадлежност - и при трите основни етнически групи с нарастване на образователното ниво рискът от бедност за работещите лица намалява. Рискът от бедност за лицата с начално и без образование е **18 пъти по-висок в сравнение с риска от бедност** при лицата с висше образование за българската етническа група и над 80 пъти за турската етническа група (фиг. 6). При лицата, определили се като роми - близо две трети от лицата с начално и без образование са бедни, докато при лицата с висше образование няма нито един беден.

В доклад на Световната банка¹⁰ (2022), се подчертава, че зависимостта на постиженията на индивида от неговото родно място, както и от образованието и доходите на неговите родители, води до предаване на бедността и неравенствата между поколенията. В България се наблюдава възпроизвеждане на бедността между поколенията. Затова е необходимо насърчаване на продължаващото обучение на възрастни, което може да помогне за преодоляване на различията в заетостта и

¹⁰ <https://www.worldbank.org/en/country/bulgaria/publication/> България – Икономически меморандум за страната, СБ, 2022

заплащането, а оттам и за намаляване на предаването на бедността и неравенствата между поколенията.

Данните на НСИ предоставят информация за относителния дял на бедните по типове домакинства. Силно рискови са възрастните едночленни домакинства, самотните родители с деца, както и домакинствата с повече деца, докато домакинствата с едно дете или без деца са застрашени в много по-малка степен от риска бедност. Бедността при домакинства от един родител със зависими деца показва значително увеличение от 30.0% през 2018 г. до 34.9% през 2022 г. Докато при домакинство от двама родители с три и повече деца почти всяко второ домакинство е изпадало в групата на бедните.

Относителният дял на бедните по области варира от 12.9% до 33.9%. Водещите фактори за бедността по региони са заетостта, дялът на висшистите и малцинствените групи. Големите различия в бедността на регионално ниво спрямо националната линия на бедността, както и различните фактори, които усилват бедността в отделните райони, предполагат политики, които взимат под внимание тези разлики - особено що се касае до политиките на пазара на труда и в образованието. Най-висок е относителният дял на бедните спрямо линията на бедност за областта в областите Стара Загора - 33.9%, Добрич - 27.0%, Ловеч - 26.8%, и Перник - 25.5%. Най-нисък е относителният дял на бедните в областите Шумен - 12.9%, Велико Търново - 15.8%, Силистра - 16.1%, и Търговище - 16.2%. В сравнение с 2021 г. областите остават сравнително повтарящи се през разгледания период.

Съществени са различията в профила на **бедност в градовете и в селата**. Градската бедност има ясно изразен монетарен характер, докато бедността в селата се свързва предимно с достъпа до пазара на труда, образованието, здравеопазването и др. социални услуги. В селата натуралното потребление продължава да формира значителна част от общото потребление за сметка на доходите от работна заплата или предприемачество. Данните публикувани в доклада на СБ, показват, че нивата на бедност при хората, израснали в градски райони, са 14,8 процента спрямо 16,7 процента за израсналите в селски райони¹¹. Подобряването на достъп до качествени обществени услуги, като образование, здравеопазване, социални услуги, грижи за възрастни хора и пр. в изостаналите и отдалечените райони би могъл да помогне за преодоляване на неравенството и ограничаване на бедността, произтичащо от разликите между селски и градски райони.

В Становище на ЕИСК12 се препоръчва силен териториален подход, който да включва регионите и общините, като обединява множество участници в политиките за разгръщане на социалната икономика. Необходими са държавни политики, които да насърчат местното развитие и предприемачество, да се предоставят необходимите образователни услуги, за да се създадат достойни работни места.

¹¹ <https://www.worldbank.org/en/country/bulgaria/publication/> България – Икономически меморандум за страната, СБ, 2022

¹² Социална икономика/борба с бедността и социалното изключване, ЕИСК, 2024

4. Дефиниция, характеристики и измерване на категорията „РАБОТЕЩИ БЕДНИ“

Важен индикатор за измерване на бедността при заетите лица е категорията „работещи бедни“. **Работещи бедни (EU-SILC)** това са лица, чийто доход е под линията на бедност, въпреки че работят. Голямо значение за това дали един работещ е беден или не играе структурата на неговото домакинство. Зависи от броя на заетите лица и колко са зависимите членове в това домакинство. Работещите бедни се характеризират от факта, че работят и са членове на бедни домакинства. Тяхната дефиниция се базира на две статистически единици - индивида и домакинството. Индивидът се класифицира като "зает" или "незает", докато домакинството се класифицира като "бедно" или "небедно". Съществуват и лица, живеещи в бедни домакинства, но с индивидуален доход над прага на бедността, както и други, чийто индивидуален доход е под този праг, но не живеят в бедни домакинства. Размерът на домакинството и трансферите на доход между домакинствата играят роля в определянето на "бедното домакинство".

През последните години еволюцията на концепцията за "работещи бедни" разкрива две относително самостоятелни понятия: **нископлатени работници и работещи бедни**. Дефинициите им се различават основно по отношение на това дали се фокусират върху разпределението като възнаграждение за труда или върху потреблението като преразпределение на дохода в домакинството.

Международната организация на труда (МОТ) разглежда работещите бедни като **заети хора**, които живеят в домакинства, попадащи под приетата линия на бедност. Докато бедността в развития свят често се свързва с безработицата, крайната бедност, която съществува в по-голямата част от развиващия се свят, до голяма степен е проблем на заетите лица в тези общества. За тези бедни работници проблемът обикновено е свързан с качеството на заетостта. Следователно намаляването на бедността в съответствие с **целите за устойчиво развитие** налага както увеличаване на възможностите за заетост, така и ръст на доходите на онези заети, които въпреки полагането на платен труд не могат да издигнат себе си и семействата си над прага на бедност.

Спрямо моделираните изчисления на МОТ в световен план равнището на работещите бедни през 2022 г. достига 6,4% от заетите лица (на възраст 15 и повече навършени години)¹³, като в държавите с ниски равнища на доходите (по класификацията на световната банка за БНД в щатски долари) достига до близо 40% от заетите. Ако проследим движението на показателя за един десетгодишен период, то се забелязва, че делът на работещите бедни се стопява с всяка изминала година (с изключение на пандемичната 2020 г., когато нараства на годишна база) в световен план (Виж: Таблица 2). Спрямо наблюденията на МОТ бедността при работещите се влияе още **от възрастта на лицата**. При младежите на възраст от 15 до 24 години се отчита по-висок

¹³ Бедността се определя с помощта на международната линия на бедност от 2,15 щатски долара на ден по паритет на покупателната способност (ППС).

процент работещи бедни спрямо лицата над 25 навършени години. Вероятността за попадане в категорията „работещи бедни“ е по- съществена сред младежите, отколкото сред заетите възрастни. Това алармира за сериозни проблеми с качеството на заетостта за младежите и особено качеството на доходите. Данните за определени региони на света също така подсказват за **по- висока бедност сред работещите жени**. Това е важна информация за формулиране на целенасочена политика: ако мъжете или жените са изложени на повишен риск от крайна бедност и мъжете и жените не заемат един и същи тип работни места, тогава ефективните стратегии за намаляване на бедността ще идентифицират и ще се фокусират върху по-проблемните видове професии и сектори.

По отношение на другата категория „нископлатени работници“, Организацията за икономическо сътрудничество и развитие (ОИСР) определя **ниското заплащане като по-ниско от 2/3 от доходите** на всички заети на пълно работно време. Този праг най-широко се прилага в статистиките и изследванията на някои страни като Австрия, Франция, Гърция, Ирландия, Италия и Португалия. Алтернатива за определяне на ниското заплащане е вторият праг "за много ниски заплати", който е фиксиран на 50% от медианните доходи. В различни страни съществуват и различни собствени дефиниции, като например в Германия се счита, че ниското заплащане е под 75% от средната за страната, а в Норвегия - под 85% от средното часово заплащане в промишлеността.

5. Фактори, влияещи за формиране на категорията „РАБОТЕЩИ БЕДНИ“

При сравняване в световен план на нивата на работещи бедни и общото ниво на бедност се забелязва, че заетостта не излага хората на по-висок риск от бедност, но в същото време **не е и гаранция срещу бедността**. Заетите лица са също толкова уязвими от бедност, колкото и всички останали, което показва необходимостта от подновяване на усилията за осигуряване на достоен труд за всички. Въпреки разнородността на представените дефиниции, можем да изведем три, общи за тях, фактора, продуциращи „работещи бедни“ – **ниската трудова интензивност, размерът на домакинството и ниските трудови доходи**.

5.1. Заетост

Наличието на заетост не способства за измъкване от капана на бедността. Ако проследим данните за България за периода 2013- 2022 г. се забелязват растящи нива на заетост, но липса на намаляване на нивата на бедност при работещите. Така през 2022 г. в България има 10% работещи бедни (спрямо 7,2% през 2013 г.) при достигнат коефициент на заетост от 54,2% (при 46,9% през 2013 г.). От друга страна, общата тенденция за Европа не съответства на тази в България- **увеличаването на заетостта води до намаляване на работещите бедни**. Това означава, че разпределението на доходите сред заетите лица, като цяло, може да бъде обяснено чрез индивидуалните им характеристики и спецификите на трудовите пазари, както и с други фактори. Така, бедност сред тях може да се прояви не само, когато те са временно или почасово заети, а и в случаите на постоянни договори, с пълно работно време.

Данните за ЕС показват първоначално нараства до 2016 г., показвайки се от 8.9% до 9.8%, но след това постепенно намалява до 8.5% през 2022 г. При това в ЕС от началото на кризата през 2007 г. се забелязва увеличаване на принудителната заетост на непълно работно време и временната заетост, успоредно с нарастване на случаите на бедност сред работещите в държавите-членки на ЕС (*Виж: Графика 2 и Графика 3*). По-високи проценти на работещи бедни от тези в България са регистрирани в Естония, Гърция, Испания, Италия, Люксембург, Португалия и Румъния. На другия полюс са държави като Дания, Холандия и Австрия, които постоянно поддържат по-ниски проценти, което предполага по-добри икономически условия за заетото им население.

На европейско ниво се наблюдава по- висок дял на **работещите бедни сред мъжете**, отколкото сред жените през 2022 г. На база наблюдаван десетгодишен период може да се заключи, че делът на работещите бедни жени намалява с по- силен темп, отколкото при мъжете. В България отново има превес на бедността при работещите сред мъжете. През 2022 г. страната ни отчита влошаване на показателя спрямо 2013 г., като при мъжете има по- съществено покачване на бедността сред работещите, отколкото при жените. Редица международни изследвания обаче говорят, че бедността сред жените е подценена поради структурата на изследването. Допускането, че в домакинството доходите се разпределят по равно между двата пола не е доказано и дори конкретни проучвания потвърждават задържане на по- голяма част от дохода от мъжете (*Виж : Таблица 3*).

5.2. Интензивност на труда

Данните на европейско ниво сочат, че по- високата интензивност на труда (разбирана като наличие на заетост сред лицата в трудоспособна възраст в домакинството) води до намаляване на бедността. В държави с висока интензивността на труда (стойности от поне 0,85) рискът от бедност е сравнително нисък и намалява под 10%. За домакинствата със средна интензивност на труда (0,45-0,55) рискът от бедност е значително по-висок. Същите наблюдения са приложими и за България, както за общото равнище на бедност, така и за нивата на бедност сред работещите. Съответно в домакинствата, където интензивността на труда е най-ниска, то има най- голямо съсредоточаване на работещи бедни. В българските домакинства с високи нива на заетост (или ниво на интензивност на труда между 0.85- 1), то едва 5,4% от работещите попадат в категорията на работещите бедни. Съответно при домакинствата с ниска трудова интензивност (0.2- 0.45) половината (50,7%) от работещите са бедни (*Виж: Таблица 5 и Таблица 6*).

Ниският интензитет на труда може да се дължи на несигурността на работното място, както и на наличието на работа при непълно работно време. Данните на отделни изследователи и институции (Ray et al., 2014, Eurofound, 2010 и Ponthieux, 2010) се отчита още, че при самостоятелно заетите се наблюдава по-висок риск от бедност спрямо тези, които са наети лица от работодател.

Критерият заетост не е разрешение на проблема с бедността. Необходимо е този критерий да се разгледа в съотношение с показатели, като продължителност и качество на заетостта. Наблюдава се тенденцията на необвързаност на относителният дял на бедните лица с динамиката на категорията „работещи бедни“. Така например, докато

относителният дял на бедните лица през последните 10 години отчита най-високи нива през 2017 от 23,4%, динамиката в относителния дял на работещите бедни се движи в обратна посока, като достига през същата година до 10%, при 11.6% предходната година. Подобна е ситуацията и през 2020г., когато равнище на бедност достига до 23,8%, а равнището на „работещи бедни“ намалява до 9.7%.

Наред с това режима на работа и формата на заетост са критерии, които влияят за формиране на категорията работещи бедни. Данните на Евростат показват, че работниците на **временни договори са изложени** на много по-висок риск от бедност (12,2% в ЕС-27 през 2022 г.), отколкото тези на постоянни договори (5,2%). Същите наблюдения са валидни и за България, като рискът от бедност при работещите на постоянен договор (8,6% през 2022 г.) е **четири пъти по-нисък спрямо лицата с временна заетост (34,7% през 2022 г. в риск от бедност с временна заетост)**. Нещо повече, докато на европейско ниво за последните 10 години се наблюдава плавно намаляване на дела на работещите в риск от бедност (както при тези с постоянна заетост, така и при тези с временна такава), то в **България тенденцията е към повишаване на този дял и заемане на водещи позиции сред държавите с най- слабо представяне на показателя (Виж: Таблица 7)**.

Значително по силно негативен ефект се наблюдава при работещите на **непълно работно време**. В България, по подобие на средните стойности за ЕС, се наблюдава много по- висок процент на бедност при работещите на **непълно работно време** спрямо тези на пълен работен ден. За наблюдаван десетгодишен период (2022- 2013 г.) дори се забелязва влошаване на показателя бедност общо и при двата типа трудещи се в страната. Това не отговаря на европейската тенденция от плавно намаляване на бедността както при лицата на пълен работен ден, така и при тези на непълен (Виж: Таблица 8).

Данните дават основание, да се предположи, че засегнати от бедност по време на работа са най-често лицата с ниска квалификация и тези, които не са с пълна трудова заетост – сезонна, временна, почасова или на непълно работно време.

5.3. Равнище на образователна степен

Общоевропейска тенденция е с **нарастване на придобитото образователно равнище да намаляват възможностите за попадане в категорията на работещите бедни**. Анализът на данните от индикаторите ясно показва, че **бедността е тясно обвързана с нивата на образование и икономическата активност на населението**.

В България **35,6% от работещите с прогимназиално или по- ниско образование са работещи бедни; съответно много по- малък дял от лицата със средно образование (8,4%) и с висше образование (3,0%) попадат в категорията**. По отношение на лицата с нисък образователен ценз (придобито ниво до прогимназиално образование) страната ни отчита изключително висок шанс за попадане в категорията „работещ беден“ (близо всяко трето лице), докато средно за ЕС по- малко от 20% (или всяко пето лице) от тези лица се класифицират като работещи бедни (Виж: Таблица 4).

Показателят за работещите лица с начално или по-ниско образование в риск от бедност се покачва в началото на разглеждания период, но след 2016 г. намалява постепенно до ниво от 18.4%, което е с 1 процентни пункта по-високо от нивото през 2012 г. В България показателят нараства от 26.9% през 2012 г. до 35.6% през 2022 г

При лицата със средно образование делът работещите лица в риск от бедност остава сравнително постоянен и намалява с 0.1 процентни пункта между 2012 г. и 2022 г. до 8.7%. От друга страна този процент е нисък в началото на разглеждания период на ниво от 5.9% през 2012 г., но показва силна волатилност през отделните години и нараства до ниво от 8.4% в края на разглеждания период.

Въпреки провежданите реформи и предприетите мерки, са необходими допълнителни и целенасочени усилия за подобряване качеството и приобщаващия характер на образователната система, особено в контекста на кризата с COVID-19, която постави българската образователна система пред сериозно предизвикателство – да се модернизира по такъв начин, че да не задълбочи дистанцията в образованието. От съществено значение е образователната интеграция на децата и учениците в неравностойно положение, сред които децата, живеещи в семейства с ниски доходи, децата от ромски произход и тези, живеещи в селските райони. В тази връзка, **осигуряването на достъп до качествено образование за всички деца**, независимо от техния социален статус, етнос и специфични потребности, е от ключово значение за ограничаване отпадането от училище, подобряване на образователните резултати, а оттук и за ефективната превенция на бедността и социалното изключване.

5.4. Структурата на домакинството

Рискът от бедност сред работещите се променя със структурата на домакинството. Наличието на деца в домакинството увеличава риска домакинство с работещи членове да попадне под прага на бедността в почти всяка страна в ЕС (Виж: *Таблица 9 и съотношението между равнищата на бедност за домакинства с един възрастен или повече възрастни, съответно със и без деца*). В България, както и в почти всички държави от ЕС, рискът от бедност е най- висок при домакинствата с един работещ и зависими деца (22,0% работещи бедни в този тип домакинства). Висок дял на работещи бедни (с по 12,1%) се откриват и в българските домакинства, съставени от а) сам работещ и б) двама или повече работещи със зависими деца. Най-ниска концентрация на работещи бедни в България се открива в домакинства с двама или повече работещи без деца (5,2%). Спрямо домакинствата от двама работещи, но със зависими деца, има два пъти по- високо ниво на отчетени работещи бедни.

Все пак следва да се отбележи, че съществуват интересни изключения от масовите тенденции в ЕС по отношение на работещите бедни. Например, понякога самостоятелно работещите без деца са в по- голям риск от бедност спрямо тези самостоятелно работещи с деца (напр. в Швеция, Словения, Ирландия, Унгария и Румъния). Също така нивото на бедност при самостоятелно работещите с деца може да е по- ниска спрямо бедността при работещи двойки с деца (напр. в Полша и Румъния). Това е индикатор за наличие на **целев държавни политики, които чрез системата на социалните плащания, данъчни или други стимули успява да задържи самотните родители далеч от капана на бедността**. Могат да се открият две основни причини, водещи до повишаването на процента на бедност в домакинствата с деца, отколкото при домакинствата без. Едната е налагането на допълнителни разходи за издръжка; втората е по- ниската платена интензивност на труда в домакинствата с деца (макар и моделът на двама работещи да се

изключително разпространен, то все пак той не осигурява пълна заетост и максимална реализация на родителите).

На база дълги динамични редове от EU-SILC в изследванията на Grzegorzewska и Thevenot установяват, че **домакинство с деца е много по-малко вероятно да се измъкнат от бедността при започване на работа на някой от възрастните спрямо домакинствата без деца**. Същите автори установяват още, че започването на работа, която не е нископлатена, значително повишава вероятността за излизане от бедност. Също така преходите на пазара на труда (от временен към постоянен договор, от непълно работно време до работа на пълен работен ден) в голяма степен (макар и не винаги) допълнително способстват за изход от бедността. Важно е да се отбележи, че често ниското почасово заплащане, ниската трудова интензивност и наличието на деца е вероятно да са свързани помежду си и именно тяхното взаимодействие прави домакинствата уязвими към бедност. Така например един родител, който работи на непълно работно време на работа с ниска заплата е вероятно да бъде изложен на най-висок риск от бедност спрямо останалите домакинства в обществото.

6. Ниско платени работници

Категорията „ниско платени работници” е близка до „работещите бедни”, но в никакъв случай еднозначна. Може да се твърди, че те са потенциалният източник, който захранва работещите бедни, но в крайна сметка състоянието на последните се определя на равнище домакинства, където се преразпределят доходите между членовете на домакинството.

Ниско платените работници се наблюдават от Европейската статистическа служба чрез четиригодишното изследване на структурата на работните заплати (SES), което предоставя сравнима задълбочена информация на ниво Европейски съюз относно връзката между нивото на доходите и индивидуалните характеристики на служителите (пол, възраст, професия, образователно ниво) и техните работодател (икономическа дейност, размер на предприятието и др.). На база измерване на медианните брутни почасови заплати на служителите (с изключение на чираците) в предприятия с 10 или повече служители се определя равнището на ниско платените работници. Ниско платени са тези работници, които получават **заплащане, равняващо се на две трети или по-малко от националната медианна брутна почасова заплата**. Следователно прагът, който определя хората с ниски заплати, е относителен и специфичен за всяка държава-членка¹⁴.

Данните на Евростат за нископлатените работници обхващат всички сектори на икономиката с изключение на „Селско, горско и рибно стопанство“ (NACE Rev. 2, раздел А) и „Държавно управление“ (NACE Rev. 2, раздел О). Брутните почасови доходи се отнасят до заплатите, получени от служителите на пълно и непълно работно време, за

¹⁴ Тъй като прагът на ниското заплащане е зададен спрямо медианата заплата (заплащане на 50-ия перцентил от разпределението на заплатите), промените в медианното заплащане могат да повлияят на броя на работниците, класифицирани като нископлатени, а реалната стойност на прага може да варира във времето и между държавите.

платен час, през референтния месец (октомври 2018 г.) преди да бъдат приспаднати данъците и социалноосигурителните вноски. Заплатите включват всяко заплащане за извънреден труд, премии за смени, надбавки, бонуси, комисионни и др.

Нископлатената заетост (ниско платени работници) може да увеличи риска от бедност, тъй като много от тези работни места са несигурни и като цяло са с ниско качество. Те също така отварят т.нар. капан на нископлатения труд - т.е. лицата изпадат в ситуация, в която избират между безработица и ниско заплащане. От една страна, наличието на нископлатени работни места може да предостави възможности за търсещите работа, но те водят и до ниски нива на производителност и недостатъчно използване на уменията на работниците, ограничавайки икономическия растеж и просперитета на държавата.

Данни на европейско ниво за нископлатените работници се публикуват веднъж на всеки четири години. Последните налични данни са за 2018 г. и те показват, че средно за ЕС в категорията попадат 15,2% от наетите лица (в предприятия с 10 или повече наети лица). Съответно жените (18,2%) са в по-голяма степен засегнати от ниското заплащане спрямо мъжете (12,5%), както и младите работници (26,2%). **В България общото ниво на ниско платените работници се равнява на 21,4%, или около 670 хил. лица.** Съотношенията по пол за ниско платен труд са в голяма степен обърнати спрямо картината в ЕС. В България мъжете (23,6%) по-често попадат в категорията ниско платени работници (спрямо 19,2% от жените), а по отношение на възрастовите различия няма съществени изкривявания. Така макар и в малко по-голяма степен младежите (до 30 години) да получават ниско заплащане в България, то при по-възрастното население дяловете не са съществено различни. Съответно 20,1% от трудещите се на 30-49 години получават ниско заплащане в страната ни, както и 20,7% от лицата на възраст над 50 години. Ако сравним България с най-добре представящите се държави по равнище на показателя, то се страната ни отчита над 5 пъти по-високо ниво на нископлатени работници спрямо Швеция и Португалия (съответно с 3,6% и 4,0% нископлатени) и над 4 пъти по-високо спрямо Финландия (с 5,0%) (*Виж: Таблица 10*).

В България (по подобие на средните стойности за ЕС) **вероятността от попадане на ниско платено работно място е много по-висока за лицата със средно и по-ниско ниво на образование.** Така близо всеки трети българин без висше образование попада в категорията на ниско платените работници. При наличие на висше образование обаче картината съществено се променя и едва 5,4% от висшистите получават ниско заплащане. Отново по подобие на средните стойности за ЕС, нископлатените работници в България са в по-голяма степен концентрирани на работни места, предлагащи заетост за определен период от време. **При лицата с безсрочен договор с работодателя има по-малък шанс за ниско платен труд.** Все пак България отчита много по-високи нива на нископлатени работници при наетите на безсрочен договор спрямо средното за ЕС (20,8% нископлатени в България спрямо 12,8% нископлатени в ЕС), което подсказва, че в Европа дългосрочната заетост е обвързана със съществено различие в заплащането спрямо краткосрочната такава. В България по-малката разлика между лицата на безсрочен и краткосрочен договор с работодателя издава наличие на по-всеобхватен мащаб на проблема със

заплащането, независимо от това какъв е типа на договора (Виж „Приложения“, таблица 10).

Нископлатените работници обикновено са по-нискоквалифицирани или притежават умения, които не се търсят, или попадат в професионални групи, където предлагането надвишава търсенето. Ниското заплащане може да е продиктувано и от недостатъчното използване на набора от умения, както и наличието на отговорност за полагане на грижи за зависим член на семейството. Дискриминацията при практиките за наемане на работа може да увеличи риска някои групи трудещи се да бъдат ниско платени (жени, хора с увреждания, мигранти, етнически малцинства, по-млади и по-възрастни работници) и да бъдат маргинализирани на пазара на труда. Сегментацията и/или дефектите на трудовия пазар също може да бъдат проблем, тъй като създават ограничени възможности за нископлатените работници да преминат към по-високоплатени работни места и те така на практика попадат в капана на нископлатената работа.

Спрямо данните на Евростат от 2018 г., то **определени сектори концентрират в себе си голям дял на нископлатени работници**. Така например средно за ЕС близо **всеки трети** от наетите в секторите „Хотелиерство и ресторантьорство“ и „Административни и спомагателни дейности“ попада в категорията на нископлатените работници. (Виж: Таблица 12).

В България най- силно разпространение на нископлатения труд има в:

- „Административни и спомагателни дейности“ (52,9% от наетите),
- „Хотелиерство и ресторантьорство“ (51,7%),
- „Строителство“ (31,0%),
- „Транспорт, складиране и съобщения“ (28,1%),
- „Операции с недвижими имоти“ (28,9%).

Ниското заплащане безспорно увеличава риска от бедност при работещите, особено когато се съчетава с други характеристики на домакинствата. При нископлатен работник, който е единствен трудещ се в домакинството, бедността е много по-разпространен феномен, отколкото при домакинства с няколко работещи членове. Отново **наличието на деца** в домакинството, води до повишаване на риска от бедност за домакинството на нископлатения работник. Важно е да се отбележи, че при сегментиране на заетостта, възможността за преход от нископлатени към по- високо платени работни места е нисък и оттук; преминаването към децилна група с по-висока заплата е факт само в част от европейските държави. Изследванията открояват **два фактора**, които повлияват за ограничаване на риска от бедност при ниско платените работници: *държавните социални плащания и осигуряването на втори доход (вкл. от трудова дейност) в домакинството*. По отношение на подпомагането, то като ключови се посочват социалните трансфери от типа на жилищни помощи или надбавки, свързани с деца, както и схемите за минимален доход в някои страни.

По данни на EU-SILC от 2011 г. **в целия ЕС между 10% и 20% от работниците, които не са бедни, са нископлатени**. Но нископлатените работници съставляват между 30% (в Гърция) и 80% (в Германия) от работещите на пълен работен ден под прага на

бедността. Тези разлики са сериозни, което предполага, че в някои страни **справянето с ниските заплати е ключът към намаляване на бедността сред работещите на пълен работен ден.**

Определено ръста на минималните заплати може да доведе до известно намаляване в бедността на работещите (особено в държавите с ниски нива на МРЗ), но все още това се явява като частично решение и следва да се комбинира с други национални политики в сферата на социалните трансфери, данъчната политика и заетостта, както и с целеви политики към наетите лица вътре в компаниите.

По предварителните данни на НСИ назначените на минимална основна работна заплата за деветмесечието на 2023 г. са 440 320 лица, или 19% от общо наетите по трудово и служебно правоотношение. По силно присъствие има в частния сектор, където представляват 23.3% от наетите в сектора, докато в общественния сектор са 5.8%. Прави впечатление устойчивото задържане на около $\frac{1}{4}$ на назначените на МРЗ в частния сектор, докато делът на наетите в публичния намаляват почни на половина в периода 2018-2023г. . Работещите на МРЗ покриват категорията на ниско платените работници и оттук съставляват съществен дял от работещите бедни в България. При това, назначените на минимална основна работна заплата са само част от категорията „нископлатени работници“. Обхватът се разширява следвайки дефиницията за наети със **заплащане, равняващо се на две трети или по-малко от националната медианна брутна почасова заплата.**

Лицата, назначени на МРЗ в България, не са в състояние да покриват и необходимите разходи за издръжката на живот. През последните години призивът за издръжка придобива все по-голяма популярност. Целта е достигане на достатъчен размер на заплатите, за да осигурят достоен стандарт на живот. Много от тези инициативи за заплати за издръжка са създадени в отговор на продължаващото ниско заплащане и бедност сред работещите. Ангажиментите за издръжка на живота са водени от отговора на възникващите законови изисквания за отговорно бизнес поведение. Компаниите, подчинени на Директивата на Европейския съюз за корпоративно отчитане на устойчивостта (CSRD) (в сила от 5 януари 2023 г.) и свързаните с нея европейски стандарти за отчитане на устойчивостта (ESRS), ще трябва да докладват как възнамеряват да осигурят изплащането на „адекватни заплати“ към тяхната собствена работна сила и към работниците в тяхната верига на стойността.

Какво е заплата за издръжка? На първо място, заплата за издръжка е свързана с доходите, платени за положен труд. Това е различно от понятието „доход“, където източникът на дохода може да бъде държавата чрез социални помощи, обезщетения или поток от приходи от частен капитал или други източници. И е различен от минимум стандарт на доходите, който се опитва да установи адекватен за социална защита нива за работещи и неработещи домакинства в бедност. **Заплата за издръжка се отнася до доход от работа, достатъчен да постигне скромнен, но приемлив стандарт на живот¹⁵. Много дефиниции подчертават, че доходите, получени от заплата, трябва да бъдат достатъчни, за**

¹⁵ Concept and practice of a living wage

https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_publication/field_ef_document/ef18064en.pdf

да се осигури активно участие в обществения и социален живот; например, **трябва да осигури "средствата и свободното време за участие в гражданския живот на нацията"** (Glickman, цитиран в Anker и Anker, 2017), както и **осигуряване на адекватни материални средства от гледна точка на храна и подслон**. Акцентът е върху нуждите: стандарт на живот, който не включва принудително лишаване от неща и услуги, считани за съществени за приемлив жизнен стандарт, основан на социален консенсус.

Всички дефиниции за заплата за издръжка се свеждат до изплащане прехраната и генериране на „приличен“ или „социално приемлив минимум стандарт на живот“. Това се оперира до голяма степен през материалните условия: тоест като заплата, която генерира доход - достатъчен за задоволяване на „основните потребности“ от живота по отношение на храна, подслон и други основни нужди. Това е изходно ниво на всички дефиниции на заплата за издръжка и то повдига важния въпрос за това, как да определим „приличен“ или „социално приемлив“ стандарт на живот и как този стандарт е „договорен“ на практика. (Goedemé et al, 2015, стр. 30–34). Затова в практиката размера на МРЗ се сравнява със заплата за издръжка и кога е под нея, а това е по-често се счита, че тези работници са потенциален контингент на работещите бедни. **Но трябва да се има в предвид, че заплата за издръжка пряко кореспондира с типа домакинство, броя на работещите в това домакинство и броя на зависимите лица.** В най-общи вид, основния метод, използван за изчисляване на заплата за издръжка в повечето методологии е издръжката на живот да бъде функция от:

а) необходимата стойност за постигане на стандарт на живот, на глава от населението/еквивалент на възрастен. Скалите за еквивалентност на възрастни се използват за оценка на разходите на глава от населението за някои стоки и услуги. Някои примери включват еквивалентния енергиен прием за възрастни (АЕЕИ), базиран на препоръките за калории на Организацията по прехрана и земеделие на Обединените нации (FAO) и Световната здравна организация (СЗО), както и скалата за еквивалентност на възрастните, разработена от ОЕСД (известна също като „Оксфордска скала“ “). Такива скали се използват, за да се вземат предвид икономите от мащаба, които възникват от хората, които живеят заедно, както и фактът, че някои членове на семейството може да имат по-малко нужди от други (например децата обикновено имат по-ниски изисквания за калории от възрастните).

б) броя на лицата/еквиваленти на възрастни в типично семейство;

в) броят на работещите в едно семейство

Към настоящия момент НСИ измерва цените на малка по състав кошница. Целта на статистическото наблюдение е да се получат представителни за страната данни за изменението на цените на определени видове стоки и услуги, потребявани от домакинствата, но не се прави пряка връзка със стандарта на живот.

В България измерванията на издръжката на живот/жизнен минимум не са легално регламентирани, което създава и допълнителни затруднения при предприемането на действия за статистическо измерване на линията на бедност, жизнен минимум и съответно за идентифициране на мерки за борба срещу бедността. Изчисляваната от структури на

социалните партньори заплава за издръжка за домакинство от само живеещо и трудещо се лице показва, че близо 2/3 от работещите не получават трудово възнаграждение, което да покрива необходимите средства за издръжка. Ако през декември 2023 г. 39.2% от лицата са с трудови възнаграждения до 1000 лв. (т.е. 1 007 хил. лица)¹⁶, то това е ясен знак за широкото разпространение на ниско платения труд в страната и невъзможността за покриване на текущите разходи за живот. Брутният размер на заплатата за издръжка достига до 1853 лв. (нето 1438 лв.), като на този размер се осигуряват едва 35.7% от наетите по трудови и служебни правоотношения. В средносрочен план ускореното нарастване на МРЗ, с цел покриване на поне 80% от средствата за издръжка на живот ще способства за намаляване на нископлатения труд и измъкване от капана на бедността. Групата на работниците и служителите, считат за необходимо да се представят тези данни, въпреки че не са официално стандартизиране, имайки в предвид, че МОТ на последната сесия представи за обсъждане Доклад¹⁷ „Политики на заплатите, включително заплатата за издръжка“ с акцента за приемане на дефиниция за заплатата за издръжка и на принципна методология въз основа разработената методология (2021г.).¹⁸

Липсата на легални дефиниции и стандартизирана методология и методики за измервания на издръжката на живот/жизнен минимум създава непренебрежими затруднения при предприемането на действия за борба срещу бедността.

В тази връзка е необходимо да се ускори процеса **по транспониране на европейската директива относно адекватните минимални работни заплати в България**. Директивата ще има пряко отражение върху работещите на минимална заплата, които съставляват близо 1/4% от наетите в страната. Делът на назначените на минимална основна работна заплата по трудов договор и пълно работно време устойчиво се задържат на тези нива за последните шест години и така засяга над 400 хил. лица в България (Виж: Таблица 13).

Ако погледнем последните актуални данни за МРЗ (септември 2023 г.), то се забелязва концентрация на назначените на МРЗ в определени икономически дейности (Виж: Таблица 13). Така сектори като строителство, селско стопанство, търговия, транспорт, административни и спомагателни дейности отчитат висок дял на наети на МРЗ (или над ¼ от наетите в сектора), докато в други сектори този дял е незначителен (напр. създаване и разпространение на информация, държавно управление, образование, производство и разпространение на електрическа енергия). **Характерна особеност за тези отрасли е присъствието на широк сив сектор, недоосигуряването и неспазването на трудовото законодателство, което като правило предполага възпроизводството на бедност и в периода след заетостта.**

¹⁶ КНСБ, Изследване за Заплата за издръжка, <https://knsb-bg.org/index.php/2024/01/31/netnata-zaplata-za-izdrzhka-e-1438-lv-kam-kraya-na-minalata-godina/>

¹⁷ https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---relconf/documents/meetingdocument/wcms_908626.pdf

¹⁸ https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_protect/---protrav/---travail/documents/projectdocumentation/wcms_826326.pdf

Въз основа наблюдаваното съсредоточаване на лица, назначени на МРЗ, в определени икономически дейности, то може да се предположи, че при по-високо платените отрасли, минималното възнаграждение е над законоустановена МРЗ, но също може да се допусне, че е налице висок процент на сива икономика именно в секторите, където има съществена концентрация на наети на МРЗ. Там е по-вероятно да се случи не осчетоводено заплащане на трудещите се, което от своя страна води до загуби на права за наетото лице и съответно за държавната хазна.

Чрез гарантиране на достойно трудово възнаграждение за положения труд, транспониране на европейската директива относно адекватните минимални работни заплати в България пряко ще способства за намаляване на бедността сред работещите, за поддържане на вътрешното търсене и покупателната способност, но и ще засили на стимулите за работа при различни групи на пазара на труда. Също така директивата разпознава ролята на минималната работна заплата за осигуряване на защита на нископлатените работници по време на икономически спад. Тези лица са по-уязвими спрямо последиците от икономическия цикъл и е от съществено значение за подпомагането на тяхната заетост с оглед на устойчивото и приобщаващо икономическо възстановяване и повишаване качеството на заетостта.

Директивата разпознава още колективните трудови договори на нископлатени работни места, като осигуряващи адекватна минимална работна заплата и оттук достоен стандарт на живот. Така договарянето може да се счита за ефективно средство за намаляване на бедността сред работещите.

7. Колективно трудово договаряне като инструмент за справяне с ниско платения труд и бедността сред работещите

Включването на насърчаването на колективното договаряне в директивата **относно адекватните минимални работни заплати** е оправдано от факта, че „колективното договаряне на секторно и междуотраслово ниво е съществен фактор за постигане на адекватна защита на минималната заплата и следователно трябва да бъде насърчавано“¹⁹. В съответствие с добре установени констатации от редица изследвания²⁰, Директивата подчертава, че „държавите-членки с голямо покритие на колективното договаряне обикновено имат малък дял нископлатени работници и високи минимални заплати“, така че обхващането на колективното договаряне трябва да се разглежда като съществено за адекватна защита на минималната заплата.

Изследванията откриват също положителна **връзка между синдикална плътност/ синдикално покритие и намаляване дела на нископлатените работници**. Съответно нарастването на ниското заплащане може да се разглежда и като обвързано с намаляване

¹⁹ The Collective Bargaining Directive in Disguise – How the European Minimum Wage Directive aims to strengthen collective bargaining , Torsten Müller & Thorsten Schulten, 2023

²⁰ Henri Haapanala, Ivo Marx and Zachary Parolin, 'Decent wage floors in Europe: Does the minimum wage directive get it right?' 2023, Journal of European Social Policy, Online First published on 08.06.2023, <https://doi.org/10.1177/0958928723117697>.

на синдикалните организации и на колективното договаряне. В Дания и Норвегия, където няма законоустановена МРЗ сравнително високите ставки на минималното възнаграждение и сравнително ниският брой работещи бедни се разглеждат отчасти като резултат от силната преговорна позиция на синдикатите, а в Белгия и Ирландия преговорната сила на синдикатите се счита за пречка за ниското заплащане.

Чрез целеви изследванията във Великобритания например се посочва, че синдикатите влияят върху бедността не само чрез договорната си сила и регулирането на заплащането, но и чрез осигуряването на по-добър достъп до обучение на работното място. Така синдикализираните работни места в по-голяма степен гарантират не само осигуряване на обучение за трудещите се, но и по-високи нива на обучение на служителите (дефинирани като повече дни обучение годишно).

Макар и в началото на 90-те години синдикалната плътност в България да поддържа високи нива (над 80% от наетите работници и служители), то тя започва бавно да намалява и постепенно постига нива от под 20%. Все пак през последните десет години нейното ниво постепенно се стабилизира, което предполага устойчивост на синдикалния членски състав (Виж „Приложения“, таблица 15).

В България с колективен трудов договор (КТД) са обхванати около 28% от наетите лица през 2018 г. За наетите, обхванати от КТД на ниво предприятие, средната брутна месечна работна заплата е с 18.6% повече от същата заплата на лицата, които не са обхванати. При годишните заплати увеличението е с 22.4% при обхванати от КТД на ниво предприятие спрямо тези, които не са обхванати с КТД. Социални придобивки са получили приблизително 29% от наетите лица през 2018 г., и то предимно в икономическите дейности с по-значителен обхват на колективното трудово договаряне.

Съответно най-голям обхват на колективното трудово договаряне се наблюдава в икономическите дейности „Образование“ и „Добивна промишленост“ (съответно 92 и 74% от всички наети лица са обхванати от КТД), следвани от „Производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия и газообразни горива“ (73%), „Доставяне на води; канализационни услуги, управление на отпадъци и възстановяване“ (59%), „Хуманно здравеопазване и социална работа“ (54%).

Поради факта, че данни за обхвата на договарянето се публикуват само веднъж на четири години от националния статистически институт, то съществува необходимост от актуализиране на прилаганите от държавата методи за наблюдение на обхвата на наетите с КТД в контекста на изискванията на Директивата на ЕС за адекватна минимална работна заплата и насърчаване на колективното договаряне (ДАМРЗ).

България попада в групата на държавите в ЕС, които не достигат нива на обхват на колективното договаряне от 80%. С оглед транспониране на Директивата относно адекватните минимални работни заплати в Европейския съюз се очаква разработване на план за действие за насърчаване на колективното договаряне, съгласуван със социалните партньори в страната.

Използването на договарянето като национален инструмент за борба с бедността сред работещите изисква да се положат усилия за преодоляване на основни проблеми и предизвикателства на ниво отрасъл/бранш. Към момента е ограниченото

прилагане на браншов/ отраслов КТД (Б/ОКТД) само за предприятия, които попадат в определена група по националния класификатор и то такива, които членуват в работодателската организация, поради което се ограничава разпространението на Б/ОКТД в много фирми, където има синдикална организация. За последните години само един от браншовите КТД е устойчиво разпространен - в пивоварната промишленост. Ограниченият обхват на секторното договаряне се влияе и от невъзможността за синхронизиране на различните работодателски интереси, както и от несъответстващ секторен обхват на част от синдикалните структури на тези на работодателите.

В България съществуващата в Кодекса на труда (КТ) правна рамка на колективното договаряне е изчерпала първоначалния си стимулиращ ефект, което води до несъответствие с мястото и ролята на колективното договаряне съобразно докладите на МОТ и ОИСР.

/п/

Зорница Русинова

ПРЕДСЕДАТЕЛ НА ИКОНОМИЧЕСКИ И СОЦИАЛЕН СЪВЕТ

Използвана литература:

- (1) ILO (2019), The working poor or how a job is no guarantee of decent living conditions, ел. ресурс, достъпен на: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---stat/documents/publication/wcms_696387.pdf
- (2) ILO, база база за равнище на бедност по държави, ел. ресурс, достъпен на: https://www.ilo.org/shinyapps/bulkexplorer44/?lang=en&id=SDG_0111_SEX_AGE_RTA
- (3) Himmelweit, S., McKnight, A., Palillo, M. and Stewart, K. (2016), Low pay and in-work poverty: preventative measures and preventative approaches, European Commission, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2016, ISBN: 978-92-79-58432-9 doi:10.2767/43829
- (4) НСИ (2021), „Структура на заплатите 2018“, ел. ресурс, достъпен на: <https://www.nsi.bg/bg/content/18665/%D0%BF%D1%83%D0%B1%D0%BB%D0%B8%D0%BA%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%8F/%D1%81%D1%82%D1%80%D1%83%D0%BA%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B0-%D0%BD%D0%B0-%D0%B7%D0%B0%D0%BF%D0%BB%D0%B0%D1%82%D0%B8%D1%82%D0%B5-2018>
- (5) България – Икономически меморандум за страната, СБ, 2022 <https://www.worldbank.org/en/country/bulgaria/publication/>
- (6) The Collective Bargaining Directive in Disguise – How the European Minimum Wage Directive aims to strengthen collective bargaining , Torsten Müller & Thorsten Schulten, 2023
- (7) Анализ на тема „ Демографското и социално-икономическото състояние на районите за планиране – актуално положение и перспективи за развитие“, ИСС, 2022
- (8) Анализ на тема „ Демографското и социално-икономическото състояние на районите за планиране – актуално положение и перспективи за развитие“, ИСС, 2022

Таблица 1

Основни индикатори за бедност

	2018	2019	2020	2021	2022
Линия на бедност - средномесечен размер - лв.	351.11	413.04	451.00	504.33	525.92
Лица под линията на бедност - хил.	1551	1586	1660	1532	1572
Относителен дял на бедните - % от населението	22.0	22.6	23.8	22.1	22.9
Относителен дял на бедните преди получаването на социалните трансфери - % от населението	45.2	42.2	41.7	44.3	44.2
Относителен дял на бедните преди получаването на социалните трансфери, с включени пенсии - % от населението	29.5	29.6	29.9	31.5	30.3
Отношение между доходите на най-бедните и най-богатите 20% от населението (S80/20)	7.7	8.1	8.0	7.4	7.3
Коефициент на Джини ¹	39.6	40.8	40.0	39.7	38.4

Източник: НСИ

Таблица 2

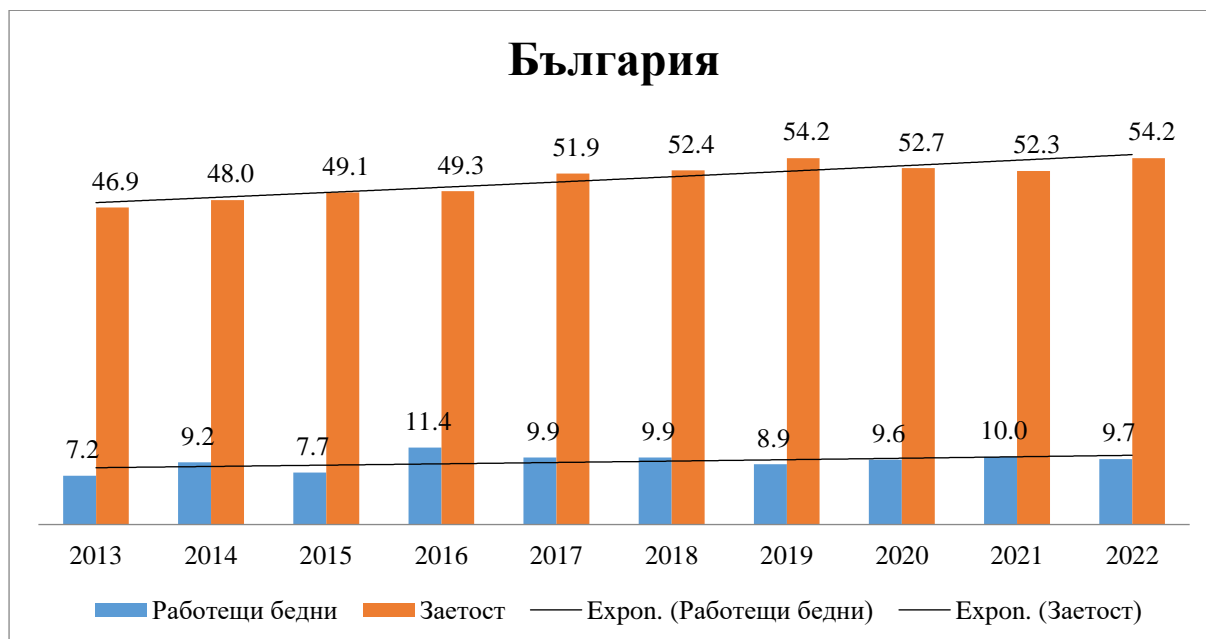
Динамика на коефициентът на работещи бедни в периода 2012- 2022 г.

ПОКАЗАТЕЛИ	2022	2021	2020	2019	2018	2017	2016	2015	2014	2013	2012
Равнище на работещите бедни (% от заетите под US\$ 2.15 по ППС)	6,4	6,7	7,2	6,7	6,8	7	7,4	7,8	8,2	8,9	10,8
Изменение (в п.п.) на годишна база)	-0,3	-0,5	0,5	-0,1	-0,2	-0,4	-0,4	-0,4	-0,7	-1,9	

Източник: SDG Labour Market Indicators (ILOSDG), SDG indicator 1.1.1 - Working poverty rate (percentage of employed living below US\$2.15 PPP) (%). Id: SDG_0111_SEX_AGE_RT_A

Графика 1

Коефициент на заетост (%) и коефициент на бедност (%) в България през периода 2013- 2022 г.

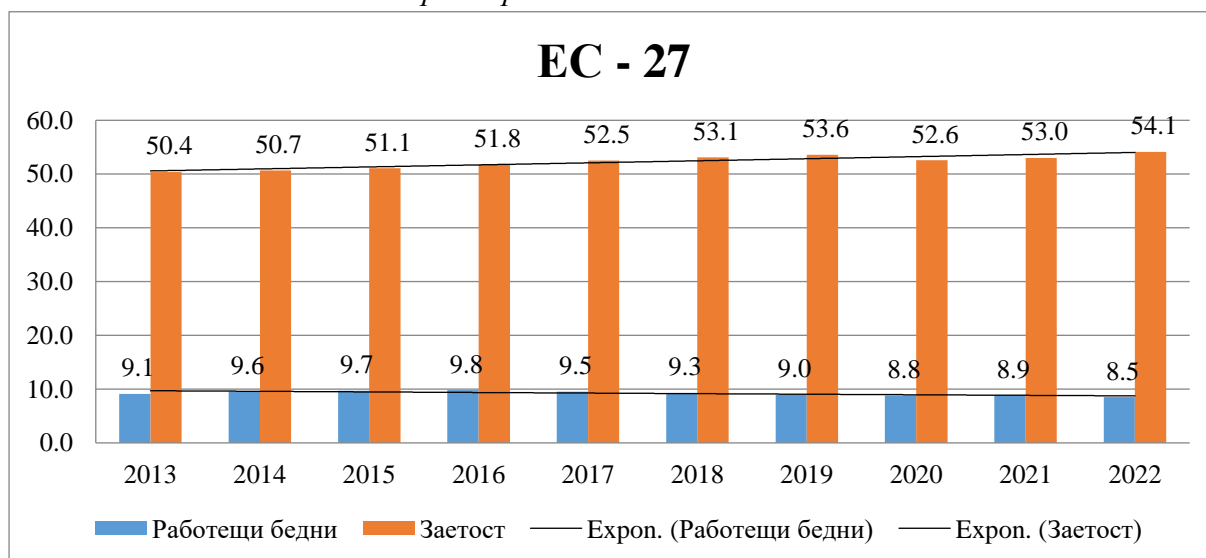

Източник: Eurostat [lfsa_ergan] [sdg_01_41]

* Данните за работещите бедни обхващат лицата на 18 и повече навършени години. Данните за заетостта обхващат лицата 15 и повече навършени години

Графика 2

Коефициент на заетост(%) и коефициент на бедност(%) в ЕС през периода 2013- 2022 година

Източник: Eurostat [lfsa_ergan] [sdg_01_41]

* Данните за работещите бедни обхващат лицата на 18 и повече навършени години. Данните за заетостта обхващат лицата 15 и повече навършени години

Работещи бедни (18 и повече навършени години): разпределение по пол
през 2013 и 2022 г. (в %)

година ДЪРЖАВА	2013			2022		
	Общо	Мъже	Жени	Общо	Мъже	Жени
ЕС 27	9,1	9,5	8,5	8,5	9,3	7,5
Евро зона	:	:	:	8,4	9,1	7,6
Белгия	4,4	4,5	4,3	3,6	4,0	3,1
България	7,2	7,9	6,4	9,7	11,1	8,1
Чехия	4,0	3,8	4,3	3,4	3,2	3,8
Дания	5,5	5,7	5,2	5,9	6,3	5,4
Германия	8,6	7,6	9,8	7,0	7,1	6,9
Естония	7,6	6,0	9,2	10,5	11,7	9,2
Ирландия	5,0	5,3	4,7	5,3	6,0	4,5
Гърция	13,1	13,4	12,6	10,6	12,7	7,7
Испания	10,5	10,9	9,9	11,7	12,7	10,6
Франция	7,8	8,6	6,9	7,5	7,5	7,5
Хърватия	6,2	7,5	4,6	4,7	5,1	4,3
Италия	11,0	11,8	9,9	11,5	13,1	9,2
Кипър	8,9	8,1	9,7	7,9	7,7	8,2
Латвия	8,9	7,7	10,0	9,2	8,4	10,1
Литва	9,1	7,8	10,4	7,6	7,6	7,7
Люксембург	11,2	11,6	10,8	12,9	12,4	13,4
Унгария	7,0	7,7	6,2	7,0	6,9	7,1
Малта	5,7	7,6	2,5	7,1	9,2	4,0
Нидерландия	4,5	5,2	3,8	5,0	5,6	4,4
Австрия	7,9	8,1	7,8	8,2	8,8	7,6
Полша	10,7	11,8	9,4	9,1	10,4	7,6
Португалия	10,5	11,7	9,2	10,3	11,6	9,0
Румъния	18,4	21,0	14,9	14,5	17,8	9,9
Словения	7,1	8,4	5,5	4,8	5,4	4,0
Словакия	5,7	5,9	5,5	7,1	7,9	6,2
Финландия	3,7	4,0	3,5	2,5	2,9	2,1
Швеция	7,6	7,9	7,2	7,5	8,3	6,5

Източник: Eurostat (ilc_iw01)

Работещи бедни (в %) спрямо образователното ниво на работещия:
данни за 2022 г. в ЕС

година	2022		
ДЪРЖАВА	Предучилищно образование, начално образование и прогимназиално образование (нива 0-2 по международната система за класифициране ISCED 2011)	Средно образование и професионално обучение след средно образование (нива 3-4 по международната система за класифициране ISCED 2011)	Висше образование (нива 5-8 по международната система за класифициране ISCED 2011)
ЕС 27	18,4	8,7	4,1
Евро зона	17,2	8,4	4,4
Белгия	10,3	4,0	2,4
България	35,6	8,4	3,0
Чехия	9,4	4,0	1,1
Дания	8,5	6,8	4,1
Германия	16,1	6,4	4,1
Естония	22,6	11,7	7,2
Ирландия	12,8	7,2	2,8
Гърция	23,7	11,3	3,7
Испания	19,4	14,5	6,1
Франция	15,3	8,9	4,0
Хърватия	16,9	4,9	1,8
Италия	18,7	10,9	5,1
Кипър	18,2	11,1	3,1
Латвия	21,1	12,0	4,2
Литва	16,6	10,3	4,4
Люксембург	19,7	17,3	7,8
Унгария	19,3	6,6	3,5
Малта	12,9	5,8	2,0
Нидерландия	7,4	5,9	3,7
Австрия	15,9	7,9	7,1
Полша	18,8	12,3	3,1
Португалия	17,0	10,1	3,5
Румъния	48,4	12,2	1,1
Словения	10,4	5,5	3,1
Словакия	29,1	6,6	5,3
Финландия	4,4	3,1	1,4
Швеция	13,6	6,8	4,9

Източник: Eurostat, EU-SILC survey [ilc_iw04]

Таблица 5

Коефициент на бедност според интензивността на труда в домакинството през 2022 г. в ЕС (%) : данни за лицата във възрастовата група 18- 64 години и при линия на бедност от 60% спрямо медианния еквивалентен доход след социалните трансфери

ДЪРЖАВА	Много висока интензивност на труда (0.85-1)	Висока интензивност на труда (0.55-0.85)	Средна интензивност на труда (0.45-0.55)	Ниска интензивност на труда (0.2-0.45)
ЕС 27	4,8	9,6	21,1	38,5
Евро зона	4,7	9,4	21,2	38,2
Белгия	1,5	3,3	12,2	26,5
България	5,4	10,7	26,5	49,5
Чехия	2,3	4,0	13,0	37,8
Дания	3,9	6,6	6,3	28,1
Германия	4,5	7,5	14,6	32,0
Естония	8,8	14,4	20,8	33,2
Ирландия	2,5	5,2	11,9	26,2
Гърция	5,5	9,3	23,6	33,0
Испания	6,1	14,6	25,8	41,5
Франция	4,1	9,8	20,6	34,2
Хърватия	1,9	4,2	16,9	31,2
Италия	6,1	9,7	26,6	47,9
Кипър	4,1	8,2	26,3	31,3
Латвия	5,1	12,9	26,8	44,1
Литва	6,8	10,7	18,5	32,8
Люксембург	9,7	21,7	31,2	28,5
Унгария	5,1	7,3	14,6	26,2
Малта	4,5	5,8	29,3	30,7
Нидерландия	1,2	5,3	14,9	35,4
Австрия	4,9	11,6	15,8	38,6
Полша	6,0	8,1	17,3	34,6
Португалия	6,0	16,7	31,1	44,3
Румъния	6,9	24,0	34,4	59,6
Словения	2,8	4,9	22,7	35,4
Словакия	4,5	8,9	28,6	38,4
Финландия	1,3	3,4	8,2	23,4
Швеция	5,2	8,3	22,4	33,3

Източник: Eurostat, EU-SILC survey [ilc_li06]

Таблица 6

Коефициент (%) на работещи бедни според интензивността на труда в домакинството през 2022 г. в ЕС: данни за лицата във възрастовата група 18- 64 години

ДЪРЖАВА	Много висока интензивност на труда (0.85-1)	Висока интензивност на труда (0.55-0.85)	Средна интензивност на труда (0.45-0.55)	Ниска интензивност на труда (0.2-0.45)
ЕС 27	4,8	9,8	20,1	36,2
Евро зона	4,6	9,4	20,0	35,5
Белгия	1,6	3,2	11,8	24,8
България	5,4	10,8	27,2	50,7
Чехия	2,2	4,1	11,9	31,8
Дания	3,9	7,5	5,3	27,9
Германия	4,5	7,6	14,3	30,7
Естония	9,2	17,5	19,6	45,6
Ирландия	2,5	5,9	12,4	27,9
Гърция	5,5	9,3	21,1	28,3
Испания	6,0	14,4	25,1	40,0
Франция	3,9	10,9	19,1	33,4
Хърватия	1,8	4,4	13,9	25,3
Италия	6,2	10,1	25,7	44,6
Кипър	4,3	8,5	25,6	31,7
Латвия	4,9	15,4	25,3	40,8
Литва	6,4	10,3	17,0	25,5
Люксембург	8,8	19,2	29,6	24,2
Унгария	5,3	8,0	13,2	21,9
Малта	4,5	5,7	26,9	28,4
Нидерландия	1,1	5,5	14,3	32,3
Австрия	4,9	10,6	15,3	27,7
Полша	6,3	9,6	17,9	33,6
Португалия	5,7	16,3	27,7	44,2
Румъния	7,0	24,4	32,1	57,9
Словения	2,9	4,9	19,6	26,6
Словакия	3,8	7,7	25,5	35,4
Финландия	1,3	3,3	6,4	12,3
Швеция	5,3	9,4	21,8	27,5

Източник: Eurostat, EU-SILC survey [ilc_iw03]

Дял (в %) на работещите бедни с постоянен и временен трудов договор през 2013 г. и 2022 г.

ДЪРЖАВА	Наети с постоянна заетост (%)		Наети с временна заетост (%)	
	2013	2022	2013	2022
ЕС 27	5,4	5,2	15,2	12,2
Евро зона	:	5,5	:	13,7
Белгия	2,7	2,1	10,0	8,4
България	4,9	8,6	25,3	34,7
Чехия	2,3	2,1	7,3	7,8
Дания	3,2	2,0	16,6	13,3
Германия	6,6	4,7	17,0	12,2
Естония	5,7	7,2	13,4	20,8
Ирландия	2,6	3,3	6,9	14,8
Гърция	5,8	4,8	13,8	7,9
Испания	5,4	7,7	17,5	18,2
Франция	5,0	4,4	14,9	14,2
Хърватия	4,1	3,3	10,5	6,7
Италия	7,2	8,5	20,4	16,2
Кипър	6,2	5,7	25,9	21,0
Латвия	7,2	7,2	17,6	22,5
Литва	8,2	6,4	11,5	15,5
Люксембург	8,9	11,1	23,1	15,1
Унгария	5,1	4,2	26,3	12,6
Малта	4,4	5,3	4,3	7,2
Нидерландия	3,3	2,4	6,8	8,2
Австрия	6,8	7,2	13,5	11,0
Полша	5,1	3,4	12,2	5,6
Португалия	5,5	7,1	11,7	19,4
Румъния	4,9	5,5	13,1	5,9
Словения	3,9	2,5	8,1	3,4
Словакия	3,0	5,2	7,3	11,0
Финландия	1,7	1,1	6,5	0,3
Швеция	4,5	4,2	18,9	16,9

Източник: Eurostat, EU-SILC survey [ilc_iw05]

Дял (в %) на работещите бедни (след социалните трансфери) на пълно и на непълно работно време през 2013 г. и 2022 г.

ДЪРЖАВА	Работещи на непълно работно време		Работещи на пълно работно време	
	2013	2022	2013	2022
ЕС 27	15,0	13,5	7,4	7,1
Евро зона	:	12,9	:	6,9
Белгия	5,9	5,5	3,5	2,7
България	20,9	23,5	6,4	9,0
Чехия	10,5	5,8	3,5	3,2
Дания	7,9	9,4	4,2	2,8
Германия	13,4	9,6	6,3	5,3
Естония	16,4	19,9	6,4	8,3
Ирландия	8,7	12,8	3,1	3,7
Гърция	27,0	18,4	10,7	9,9
Испания	18,7	21,2	8,9	9,7
Франция	13,1	15,8	5,9	5,4
Хърватия	26,2	11,2	5,3	4,3
Италия	19,2	19,9	9,3	9,7
Кипър	16,6	13,4	7,8	7,4
Латвия	20,5	20,4	7,7	6,7
Литва	24,7	13,9	7,6	7,2
Люксембург	14,0	16,8	10,1	11,0
Унгария	17,9	11,1	5,8	6,2
Малта	10,2	12,3	5,2	6,8
Нидерландия	4,5	5,4	3,4	3,7
Австрия	9,5	10,0	6,8	7,3
Полша	20,2	13,9	9,7	8,8
Португалия	28,0	24,0	8,8	9,6
Румъния	58,5	56,0	13,6	12,2
Словения	13,4	6,8	5,8	4,6
Словакия	17,8	12,3	5,3	5,3
Финландия	10,6	6,2	2,7	2,0
Швеция	12,0	12,6	5,7	5,9

Източник: Eurostat, EU-SILC survey [ilc_iw07]

Таблица 9

Коефициент на бедност (%) при домакинствата с работещи през 2022 г. спрямо наличието или отсъствието на зависими деца

ДЪРЖАВА	Сам работещ	Сам работещ със зависими деца	Двама или повече работещи без деца	Двама или повече работещи със зависими деца	Съотношение на бедността при домакинствата от един работещ без и със деца	Съотношение на бедността при домакинствата от двама или повече работещи без и със деца
ЕС 27	11,8	18,8	5,3	9,3	1,6	1,8
Евро зона	11,7	19,8	5,0	9,1	1,7	1,8
Белгия	4,6	11,9	2,1	3,4	2,6	1,6
България	12,1	22,0	5,2	12,1	1,8	2,3
Чехия	5,7	16,4	1,5	3,5	2,9	2,3
Дания	13,8	18,1	2,8	2,8	1,3	1,0
Германия	12,0	17,8	4,4	6,2	1,5	1,4
Естония	18,8	26,5	5,7	7,9	1,4	1,4
Ирландия	14,4	11,3	1,9	5,5	0,8	2,9
Гърция	7,0	20,1	7,8	13,5	2,9	1,7
Испания	14,3	28,7	6,7	14,3	2,0	2,1
Франция	10,0	21,4	3,8	7,2	2,1	1,9
Хърватия	5,4	9,1	2,5	6,4	1,7	2,6
Италия	14,0	20,3	6,8	13,4	1,5	2,0
Кипър	9,0	17,7	8,3	7,1	2,0	0,9
Латвия	14,3	19,2	7,2	7,2	1,3	1,0
Литва	9,3	19,0	4,9	7,7	2,0	1,6
Люксембург	15,1	26,8	5,1	15,6	1,8	3,1
Унгария	17,9	14,9	6,3	3,8	0,8	0,6
Малта	17,2	26,6	3,5	7,5	1,5	2,1
Нидерландия	11,7	12,8	3,0	3,8	1,1	1,3
Австрия	10,9	29,5	5,0	9,5	2,7	1,9
Полша	8,2	8,7	7,2	10,5	1,1	1,5
Португалия	8,4	19,6	7,5	12,4	2,3	1,7
Румъния	19,6	11,1	10,1	16,4	0,6	1,6
Словения	11,6	6,9	3,5	4,2	0,6	1,2
Словакия	9,9	25,4	3,4	10,2	2,6	3,0
Финландия	3,6	6,3	1,5	2,3	1,8	1,5
Швеция	11,0	9,0	5,9	6,3	0,8	1,1

Източник: Eurostat, EU-SILC survey [ilc_iw02]

Нископлатени работници като дял (%) от всички наети (в предприятията с 10 или повече наети) през 2018 г.: разбивка по пол и възраст

година	2018					
	Общо	Мъже	Жени	Под 30 години	30-49 години	Над 50 години
ДЪРЖАВА						
ЕС 27	15,22	12,49	18,21	26,17	12,51	13,85
Белгия	13,68	11,01	16,39	35,53	10,26	4,79
България	21,41	23,57	19,2	25,23	20,86	20,7
Чехия	15,09	11,43	19,36	14,55	13,51	18,3
Дания	8,69	6,98	10,23	25,32	3,46	1,93
Германия	20,68	15,81	26,2	32,98	16,47	20,44
Естония	21,95	15,01	27,46	18,62	16,42	29,98
Ирландия	19,78	16,72	22,63	33,92	14,73	17,05
Гърция	19,65	18,65	20,78	47,3	16,75	9,84
Испания	14,33	10,23	18,93	24,58	13,36	12,17
Франция	8,61	6,03	11,31	15,85	7,33	7,42
Хърватия	18,42	14,04	23,07	24,83	16,49	18,46
Италия	8,46	7,03	10,25	15,94	8,34	6,55
Кипър	18,73	15,61	21,88	38,72	14,58	13,68
Латвия	23,49	18,83	27,69	19,46	19,2	30,52
Литва	22,33	21,1	23,44	21,72	18,85	26,86
Люксембург	11,38	8,53	15,94	19,1	9,69	9,16
Унгария	11,61	10,94	12,31	12,05	10,19	13,78
Малта	15,51	13,85	17,62	20,39	12,96	15,27
Нидерландия	18,24	16,95	19,61	45,73	7,1	7,52
Австрия	14,75	9,3	22,36	24,5	12,21	11,13
Полша	21,87	20,41	23,47	25,59	20,19	22,99
Португалия	3,95	3,18	4,69	6,25	3,35	3,78
Румъния	20,01	21,99	17,8	23,73	20,03	18,32
Словения	16,52	13,92	19,41	24,17	15,52	14,55
Словакия	16,01	13,01	19,18	16,38	14,01	18,98
Финландия	5,03	3,43	6,42	10,74	3,82	3,85
Швеция	3,61	2,76	4,42	11	1,98	1,05

Източник: Eurostat [earn_ses_publs], [earn_ses_publa]

Нископлатени работници като дял (%) от всички наети (в предприятията с 10 или повече наети) през 2018 г. по образование и вид на сключения трудов договор

2018					
ДЪРЖАВА	Предучилищно образование, начално образование и прогимназиално образование (нива 0-2)	Средно образование и професионално обучение след средно образование (нива 3-4)	Висше образование (нива 5-8)	Безсрочен договор	Договор за ограничен период (без чираци и стажанти)
ЕС 27	27,07	18,1	4,68	12,77	28,06
Белгия	29,65	20,29	0,84	13,16	28,7
България	37,39	29,86	5,36	20,8	28,85
Чехия	34,89	16,03	2,47	12,27	24,01
Дания	28,23	7,4	2,73	8,3	16,59
Германия	50,37	21,13	5,68	17,83	35,05
Естония	35,48	27,5	12,74	21,6	30,09
Ирландия	38,17	29,56	13,03	17,23	30,72
Гърция	28,29	25,29	7,38	18,7	25,46
Испания	22,32	15,41	4,84	12,7	20
Франция	16,67	9,75	3,99	7	23,98
Хърватия	40,11	22,57	2,54	15,32	33,35
Италия	15,16	7,57	2,79	6,52	20,43
Кипър	34,46	28,99	4,9	16,55	35,43
Латвия	38,1	31,91	9,84	23,08	30,18
Литва	46,25	32,79	7,82	22,42	20,61
Люксембург	27,59	10,24	1,72	8,73	34,93
Унгария	38,71	10,98	1,29	10,67	26,96
Малта	27,32	15,4	4,07	13,65	23,44
Нидерландия	36,29	19,24	4,29	8,63	37,12
Австрия	34,86	12,98	5,33	14,01	26,33
Полша	40,68	30,55	7,23	16,88	35,59
Португалия	5,97	4,43	0,31	2,57	7,24
Румъния	30,74	26,25	5,91	20,15	14,85
Словения	36,7	20,88	3,75	12,36	31,43
Словакия	48,8	16,48	3,94	14,65	22,03
Финландия	12,13	7,5	1,49	3,92	13,03
Швеция	8,71	4,39	1,46	2,17	10,63

Източник: Eurostat [earn_ses_pub1] [earn_ses_pub1t]

Таблица 12

Нископлатени работници като дял (%) от всички наети (в предприятията с 10 или повече наети) през 2018 г. по икономически дейности

Година	2018	
	ЕС 27 (%)	България (%)
ИКОНОМИЧЕСКИ СЕКТОР		
Добивна промишленост	4,21	2,48
Преработваща промишленост	10,1	22,71
Производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия и на газообразни горива	1,84	1,73
Доставяне на води; канализационни услуги, управление на отпадъци и възстановяване	10,06	17,85
Строителство	11,63	31,03
Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети	21,05	21,24
Транспорт, складиране и съобщения	16,82	28,11
Хотелиерство и ресторантьорство	38,6	51,67
Създаване и разпространение на информация и творчески продукти; далекосъобщения	5,59	3,57
Финансови и застрахователни дейности	2,97	4,36
Операции с недвижими имоти	14,3	28,89
Професионални дейности и научни изследвания	7,53	9,36
Административни и спомагателни дейности	33,3	52,85
Образование	7,5	2,73
Хуманно здравеопазване и социална работа	11,42	8,3
Култура, спорт и развлечения	22,97	18,42
Други дейности	22,14	23

Източник: Eurostat [earn_ses_publn]

Таблица 13

Назначени на минимална основна работна заплата по трудов договор и пълно работно време (списъчен брой в края на месец септември през съответната година)

ПОКАЗАТЕЛ	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Наети на МРЗ (хил.)	456957	464089	466635	492702	457881	436382
Наети на МРЗ като % от общия брой на наетите	19,7	20,1	20,7	21,6	20,1	19,0

Източник: НСИ

Дял (в %) на наетите на МРЗ спрямо общия брой на наетите: разбивка по икономически дейности за септември 2023 г.

Икономическа дейност (ИД)	Наети на МРЗ като % от общия брой на наетите в ИД
Селско, горско и рибно стопанство	30,6
Добивна промишленост	7,0
Преработваща промишленост	22,8
Производство и разпределение на електрическа и топлоенергия и газ	3,6
Дейности, свързани с води; управление на отпадъци и възстановяване	13,6
Строителство	37,1
Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети	27,5
Транспорт, складиране и пощи	27,9
Хотелиерство и ресторантьорство	15,2
Създаване и разпространение на информация	5,4
Финансови и застрахователни дейности	6,4
Операции с недвижими имоти	21,4
Професионална дейност и научни изследвания	11,8
Административни и спомагателни дейности	29,4
Държавно управление; държавно обществено осигуряване	4,7
Образование	3,1
Хуманно здравеопазване и социална дейност	6,9
Култура, спорт и развлечения	18,1
Други дейности, неklasифицирани другаде	24,4
Общо	19,0

Източник: НСИ и собствени изчисления

Синдикална плътност в България по години

<i>Година</i>	<i>Синдикална плътност (в % към броя наети)</i>
1990	80%
1993	42 %
1999	30%
2003	22%
2007	20%
2011	16%
2016	16%
2020	15%
2022	15%

Източник: ИССИО/КНСБ